

УДК 37.018

Гайдученко Ю.О.

РОЛЬ ЕТНІЧНИХ ТРАДИЦІЙ У СІМЕЙНОМУ ВИХОВАННІ

Анотація. Гайдученко Ю.О. Роль етнічних традицій у сімейному вихованні. У статті зроблена спроба визначення ролі етнічних традицій у сімейному вихованні. Проаналізовано ряд історико-педагогічних досліджень вітчизняних та зарубіжних учених щодо проблеми народних традицій у структурі родинного виховання.

Ключові слова: сімейне виховання, етнос, етнічна традиція, культура, етнопедагогіка, трансляція.

Аннотация. Гайдученко Ю.А. Роль этнических традиций в семейном воспитании. В статье предпринята попытка определения роли этнических традиций в семейном воспитании. Проанализирован ряд историко-педагогических исследований отечественных и зарубежных ученых относительно проблемы народных традиций в структуре семейного воспитания.

Ключевые слова: семейное воспитание, этнос, этническая традиция, культура, этнопедагогика, трансляция.

Summary. Gaiduchenko Y.A. The role of ethnic traditions in family education. In this article the author attempts to define the role of ethnic traditions in family education. It is analyzed a

number of historical and educational researches of native and foreign scholars on issues of national traditions in the structure of family education.

Key words: family education, ethnos, ethnic tradition, culture, ethnopedagogics, translation.

Постановка проблеми. Процес державотворення й розбудови громадянського суспільства в Україні збігається з її поступовим входженням до Європейського співтовариства. Вихід нашої країни на світовий інформаційно-культурний простір об'єктивно спонукає до запозичення духовних цінностей Заходу. У той же час процес транснаціоналізації культур викликає протидію глобалізації як потребу ствердити унікальність своєї культури та мови, спираючись на національні традиції і цінності.

Сім'я є одним із головних соціальних інститутів, покликаних забезпечити виховання людини з високим рівнем етнічної самосвідомості й ідентифікації, а також збереження й розвиток традиційних етнічних культур.

Кризові явища в духовній сфері, розмивання ціннісних орієнтацій суспільства та сім'ї зумовлюють осмислення проблеми виховання особистості в умовах мінливих суспільних змін, диктують необхідність вивчення ролі полікультурного виховного середовища, механізмів трансляції етнічних цінностей у цьому процесі.

Формування етнокультурної особистості, яка матиме системні знання національної культури й позитивне емоційне ставлення до неї, гармонійну національну самосвідомість, орієнтацію на народні духовні цінності, толерантність і здатність до міжетнічного й міжкультурного діалогу, можливе лише за відновлення традиційної системи родинного виховання.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблему етнорегіонального буття й особливостей етнічного співжиття вивчали й вивчають зарубіжні та українські вчені О. Агурський, М. Берштам, З. Бжединський, М. Гайдук, Д. Кісінджер, О. Прищак та ін. Усі вони наголошують на необхідності врахування національно-етнічного параметру у сфері освіти, навчання та виховання.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Питання етнонаціональних особливостей виховання дітей у сім'ї досліджено з позицій етнопедагогіки висвітлено у працях М. Стельмаховича, Г. Постового, П. Щербаня, А. Говорун, В. Федяєвої, Б. Ковбаса, В. Костіва та ін. У той же час, незважаючи на постійний інтерес дослідників до проблем етнопедагогіки, роль етнічних традицій у структурі сімейного виховання вивчена недостатньо.

Метою статті є дослідження потенціалу етнічних традицій у сімейному вихованні.

Виклад основного матеріалу дослідження. В умовах радикальних соціально-політичних, екологічних і культурних перетворень початку ХХІ

століття у нашій державі стали помітні тенденції до відновлення традиційних форм виховання підростаючого покоління.

Споконвіку кожна українська сім'я мала свої традиції, що згуртовували її, робили сильною та міцною, але після 1917 року багато традицій, як народних, так і сімейних, були знищені. Частина з них, звичайно, залишилася, трансформувавшись у нові, частина - канула в небуття.

Зміни торкнулися й традиційних функцій чоловіка й жінки. Усе це сприяло тому, що основні, природні ролі, відійшли на задній план. Жінка перестала бути охоронницею, а чоловік основним добувачем і захисником. Прадавнє призначення жінки, берегині сімейних традицій, стало другорядним. Також змінилися й погляди на поняття "сім'ї", на вірність у шлюбі, на виховання дітей. Багато традицій, які робили сім'ю сім'єю, були загублені. Багато родин і донині більше нагадують людей, які живуть під одним дахом, не маючи при цьому нічого спільного.

Але ж саме сім'я дає відчуття стабільності й захисту із раннього дитинства, які ми проносимо через усе свідоме життя й передаємо нашим дітям, і так з покоління в покоління, набираючись мудрості й досвіду. Тому, традиції - це основа організації дружної міцної сім'ї, у якої є майбутнє.

Відомо, що теорія і практика сімейного виховання сьогодні знаходяться на якісно новому рівні свого розвитку, який характеризується оновленою парадигмою виховання, етнізацією його змісту, основним чинником якої в сучасних умовах трансформації суспільства виступає система етнічних традицій.

Етнос як історично сформована спільність людей характеризується стабільними ознаками мови, культури, побуту, традицій, психічного складу, стійкими зв'язками між поколіннями, а також усвідомленням свого спільного походження, визнання самоназви етносу та історичної долі [8, с. 28].

Традиція (від лат. tradition - передача, оповідання, переказ) - це елементи соціальної й культурної спадщини, які передаються наступним поколінням і зберігаються протягом тривалого часу в суспільстві в цілому чи в окремих соціальних групах. Традиція проявляється у вигляді усталених, стереотипних норм поведінки, звичаїв, обрядів, свят тощо [6, с. 333].

На думку російської дослідниці І.Зайцевої, традиція – це механізм, спосіб передачі поколіннями соціального досвіду, який підтримується силою народних думок та переконань. Вони характеризуються динамікою і швидкістю реагування на зміни й потреби сучасного життя. Тому у кожному поколінні засвоюються одні традиції, корегуються другі, від третіх суспільство позбавляється повністю [3, с. 104].

Ми повністю погоджуємось із думкою А. Бойко, що традиція – це широке філософське поняття, яке усталено відображає наступність соціального досвіду через виховання, самопізнання і самотворення індивідууму як особистості.

Феномен традиції інтегрує звичаї, обряди, ритуали, свята, трудові та естетичні цінності, смаки, ідеали, певні моральні норми, правила поведінки, елементи духовної і матеріальної спадщини, що вписані у віковічні засади буття рідного народу. Вони сприяють розвитку національних культур, які вбирають у себе прогресивні традиції і акумулюють енергію для їх передачі на новому рівні культурного буття народу [1, с. 12].

Педагогічний потенціал у етнічних традиціях вбачали такі українські діячі та письменники, як М. Грушевський, М. Драгоманов, Б. Грінченко, П. Куліш, І. Нечуй-Левицький, І. Франко, Т. Шевченко та ін., і хоч кожен з них вносив своє бачення цієї проблеми, але всі вони зводилися до того, що педагогічний вплив національно-культурних традицій на сімейне виховання неперевершений. Діти сприймають їх від батьків, як своєрідну дидактичну аксіому, природно і без зусиль, зовсім не відчуваючи, що їх наставляють і виховують. Ось чому К. Ушинський зробив висновок про те, що «виховання, створене самим народом і побудоване на народних основах, має ту виховну силу, якої немає в найкращих системах, побудованих на абстрактних ідеях» [9, с. 104]. В. Сухомлинський підкреслював, що саме етнічні традиції є народними святинами, без яких людська душа не може жити. Він називав їх «живим, вічним джерелом педагогічної мудрості, зосередження духовного життя народу» [7, с. 410].

Отже, визначаючи роль етнічних традиції у сімейному вихованні, ми виходимо з таких загальноприйнятих міркувань:

- традиція як засіб виховання містить у собі органічне поєднання етнічно акцентованих і загальнолюдських цінностей;
- вона репрезентує різноманітність людського досвіду, що зумовлює необхідність виокремлення її національної самобутності;
- спрямовує підростаюче покоління на формування морально-ціннісних пріоритетів етносу.

З огляду на це сімейне виховання на основі етнічних традицій має сприяти поширенню духовних набутків нації. Великий вплив на формування емоційно-психологічного клімату сім'ї, що є важливою умовою розвитку моральних якостей у дітей, має спільне відзначення сім'єю етнічних свят.

«Переливання» моральних цінностей нації, естафета передачі їх від покоління до покоління відбувається за допомогою мови. Представники етнічних спільнот виражають завдяки демонстративній функції мови свою етнічну, національну приналежність, бо впевнені, що саме вона забезпечує єдність народу. Засвоюючи рідну мову з раннього віку, діти поступово стають носіями національного змісту, духу; засобами рідної мови у них найефективніше формуються національна психологія, характер, світогляд, свідомість і самосвідомість та інші компоненти духовності народу.

Ще одним потужним засобом у сімейному вихованні є фольклор. Про це

зазначають автори навчального посібника «Основи національного виховання»: «Фольклорне виховання пробуджує любов до життя, енергію національного творення, теплоту серця і ніжність душі... Відроджуючи національну систему виховання, необхідно домагатися, щоб у кожній родині широко застосовувалося і саме поняття, і зміст фольклорного виховання» [5, с.126].

Разом з тим, П. Ігнатенко вважає національну ідею найголовнішою і найсвятішою цінністю етнічного виховання. Він наголошує на тому, що національні цінності є основним компонентом у формуванні моральних орієнтацій сім'ї [4, с. 118]. Ефективним засобом виховання таких цінностей можуть виступати національні свята та історія. Адже народ без пам'яті перетворюється в населення – безетнічну, безнаціональну біомасу, якою легко маніпулювати.

Незважаючи на національні відмінності, традиції народів мають багато схожих рис і спільних виховних морально-ціннісних орієнтирів, що їх об'єднують. Розвиток людської цивілізації призвів до розширення контактів між етносами, а емпіричний виховний досвід, представлений у традиціях різних народів, почав вимірюватися не лише досягненнями окремої нації, а й кращими традиціями інших народів. На думку Г. Ващенка, "чим буде більше в кожного народу можливостей розвивати свою національну культуру, тим різноманітнішою і багатшою буде загальнолюдська культура. Народ засвоює здобутки культури інших народів органічно, відповідно до своїх потреб і національних властивостей" [2, с.16].

З огляду на визначене вище трактування педагогічної сутності етнічних традицій ми дійшли висновку, що успіх їх впливу на сімейне виховання досягається за умови організації освоєння народних традицій, у процесі якої забезпечується орієнтація сім'ї на етнічні цінності традицій.

Використання етнопедагогічних знань стає у наш час продуктивним засобом не тільки інтеграції особистості у світовий культурний простір, але й розкриття феномена етнічної культури. На думку сучасного педагога П. Щербаня, саме руйнування народних традицій нині ставить під загрозу можливість самобутнього існування народу. Звичаї і традиції є складовою частиною історично сформованої культури будь-якого народу. Вони пронизують усі грані суспільного життя: взаємини людей, ставлення людини до суспільства, до праці, до сім'ї, до інших народів і тощо [10, с. 119].

Звичаї і традиції акумулюють життєвий досвід та ідеї всіх попередніх поколінь, беруть участь у формуванні думок і почуттів людей. В. Сухомлинський порівнює традиції зі скарбничкою, «куди кожне покоління кладе свій маленький коштовний внесок» [7, с. 410]. Традиції закріплюють і утверджують також цінності родинного життя, передають їх у "звичасьвій упаковці" від покоління до покоління [10, с. 327]

Саме з сім'єю, пов'язане відновлення духовної національної культури

народу, етнізація дітей, формування національної гідності та самосвідомості.

Закономірності виникнення і побутування традицій є спільними для людей різних національностей. Всі вони проходять однакові ступені історичного розвитку, розв'язують одну основну проблему - підготовку молоді до життя і праці, передачу із покоління в покоління досвіду і правил морально-етичної поведінки. Єднає традиції різних етносів чітко визначена спрямованість на становлення основних орієнтирів життєдіяльності людини. Тому взаємопов'язане їх опанування, інтенсивний обмін духовними цінностями активно сприяє успішній реалізації моральних ідей і установок, що вони в собі несуть. Отже, педагогічна сутність етнічних традицій у сімейному вихованні полягає у спрямуванні підростаючого покоління на особистісно й суспільно корисний шлях самовдосконалення, самотворення, формування його морально-ціннісних орієнтирів та пріоритетів. Саме за допомогою традиції дитина усвідомлює себе як невід'ємну частинку свого народу.

Висновки. Отже, аналіз результатів пошуків учених дозволили окреслити ряд позицій, які визначають інтерпретацію та місце етнічних традицій у структурі сімейного виховання, соціалізації підростаючої людини і передачі наступним поколінням багатовікового виховного досвіду народу; з'ясовують сутність традицій як образної форми відображення цього досвіду; визначають її роль як носія загальнолюдських і національних моральних цінностей.

Результати історико-педагогічного аналізу сім'ї і сімейного виховання дозволяє констатувати, що етнічні традиції відіграють визначну роль у сімейному вихованні, транслуючи духовно-моральні принципи культури етносу. Розвиток національної культури неможливий поза відродженням традиційної культури виховання. Для широкого впровадження ідей народної педагогіки в сучасній практиці виховання необхідно підняти на новий щабель сімейне виховання. Перспективи подальших досліджень убачаємо в розробці моделі сучасної ефективної системи сімейного виховання на основі етнічних традицій.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бойко А.Л. Педагогічний потенціал національно-культурних традицій/ А.Л. Бойко// Рідна школа. – 1999. – №10. – С. 112–114.
2. Ващенко Г. В. Виховний ідеал./Г.В.Ващенко/ – Брюсель-Мюнхен, 1952. – С. 15-16.
3. Зайцева И.А. Педагогические традиции: история и современность /И.А. Зайцева// Известия академии педагогических и социальных наук. – 2005. – Вып. IX. – С. 104.
4. Ігнатенко П. Аксіологія виховання: від термінології до постановки проблеми //П. Ігнатенко/ Педагогіка та психологія. – 1997. – №4. – С. 118-123.

5. Основи національного виховання: Концептуальні положення/ В.Г. Кузь, Ю.Д. Руденко, З.О. Сергійчук та ін. – К.: Інформ. вид. центр “Київ”, 1993.– Ч. 1.– 152с.
6. Педагогічний словник / за ред. М. Д. Ярмаченка. – К.: Педагогічна думка, – 2001. – 512с.
7. Сухомлинський В.О. Вибрані твори: У 5 т. Т. 1.– К.: Рад. шк., 1977.– 410с.
8. Українське народознавство: навчальний посіб. / за ред. С.П. Павлюка та ін. – Львів: Фенікс, 1994. – 28с.
9. Ушинський К.Д. Вибрані педагогічні твори: У 2-х т.Т.1/ К.Д. Ушинський/ – К.: Рад. школа, 1983.– 488с.
10. Щербань П.М. Пам'ятай ім'я своє: Заповіді сімейної педагогіки: навч.посіб./П.М. Щербань/ – К.: Вища школа, 2006. – 191 с.